

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКУ КУЛТУРУ ПРИШТИНА – ЛЕПОСАВИЋ
INSTITUTE FOR SERBIAN CULTURE PRISHTINA – LEPOSAVIC

Тематски зборник

УБИСТВО И САМОУБИСТВО
У НАУЧНОМ И УМЕТНИЧКОМ
СТВАРАЛАШТВУ

ISBN 987-86-89025-53-8

9 878689 025536

Тематски зборник УБИСТВО И САМОУБИСТВО У НАУЧНОМ И УМЕТНИЧКОМ СТВАРАЛАШТВУ

Лепосавић, 2024

Тематски зборник научних радова од међународног значаја

**УБИСТВО И САМОУБИСТВО У НАУЧНОМ
И УМЕТНИЧКОМ СТВАРАЛАШТВУ**

УБИСТВО И САМОУБИСТВО У НАУЧНОМ И УМЕТНИЧКОМ СТВАРАЛАШТВУ
(Тематски зборник научних радова)

Издавач

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
имејл: institut.skr@gmail.com

За издавача

Проф. др Драган Танчић

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Проф. др Драган Танчић

Уредили и приредили

Др Ивана Женарју Рајовић, виши научни сарадник
Др Сена Михаиловић Милошевић, научни сарадник
Др Марина Мијатовић, научни сарадник
Др Петар Ристановић, научни сарадник

Научни савети и публикације

Проф. др Драган Танчић, редовни професор, Институт за српску културу
Приштина – Лепосавић

Др Јасмина Ахметагић, научни саветник, Институт за српску културу
Приштина – Лепосавић

Проф. др Миодраг Гордић, редовни професор, Факултет за пословне студије и право,
Универзитет УНИОН „Никола Тесла“

Проф. др Неђо Даниловић, редовни професор, Универзитет МБ

Проф. др Весна Балтезаревевић, редовни професор, Мегатренд универзитет
Др Драгана Јањић, научни саветник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Др Марија Јефтимијевић Михајловић, виши научни сарадник,
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Др Марина Мијатовић, научни сарадник, Институт за српску културу
Приштина – Лепосавић

Лектура и коректура

Др Јелена Војиновић Костић, ванредни професор

Компјутерска обрада

Миодраг Панић

Штампа

ГИД „Рi-press“, Пирот

Корица: Надгробни споменици у порти манастира Сочанице (И. Женарју Рајовић)

Тираж 150

ISBN 987-86-89025-53-8

Тематски зборник научних радова
од међународног значаја

**УБИСТВО И САМОУБИСТВО
У НАУЧНОМ И УМЕТНИЧКОМ
СТВАРАЛАШТВУ**

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	11–16
-----------------	-------

ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Јасмина М. Ахметагић, <i>Самоубиство: Случај Рјейнин</i> (Милош Црњански: Роман о Лондону)	19
Мирјана М. Бечејски, „Прича је основни принцип ума.“ <i>Наративна емисија у збирци документарних прича</i> Зашто сам убила Љилане Бинићанин	39
Јелена М. Војиновић-Костић, <i>Језичке карактеристике</i> <i>ојрошћаних писама самоубица</i>	55
Сена М. Михаиловић Милошевић, Ана М. Мумовић, <i>Од вишешкој</i> <i>одобравања до балијске размјљивосии: Време у коме</i> <i>„йушка само суди“ у йријовейкама Гријорија Божовића</i>	67
Ана М. Андрејевић, <i>Самоубиство у енглеској ренесансној култури</i>	87

ПОЛИТИКОЛОГИЈА, ПРАВО, СОЦИОЛОГИЈА И КУЛТУРОЛОГИЈА

Драган Љ. Танчић, Волфганг Рорбах, Снежана М. Простаченко, <i>Самоубиство и право на животи</i>	107
Јана Комар Владимирова, <i>Траједија йраћанској райи у Донбасу</i> <i>у сјоменицима</i>	123
Јуриј В. Шахин, <i>Масовна убиства йраћана Одесе:</i> <i>Реакција међународних организација</i>	139
Тодор Галунов, <i>Правосудна реформа БЗНС-а</i> <i>и йолийчких йартија (1920)</i>	147
Когут Виктор Григорјевич, Нуришев Генадиј Николајевич, <i>Поводом йийања „албанизације“ Балкана</i>	155
Баранецки Андреј Наумович, <i>Унишћавање народа СССР-а</i> <i>и йроблем арјументације њејове самоидентификације</i>	161

Марина Д. Мијатовић, <i>Самоубиство као последица насиља у њаринерском односу</i>	179
Бојан Н. Шево, Полона Шпрајц, Наталија Киренко, <i>Самоубилачки тероризам и жртве самоубилачкој тероризма</i>	191
Срђан Ж. Словић, <i>Тероризам као јојединачни или колективни акт насиља</i>	203
Ратомир Д. Антоновић, <i>Етички аспекти хомицида</i>	215
Ненад М. Антонијевић, <i>Пресуда Окружној суда у Београду против Вилијама Клиниона и осталих, од 21. септембра 2000. године, као историјски извор за убиства грађана СР Југославије у НАТО агресији 1999. године</i>	231

ИСТОРИЈА, АРХЕОЛОГИЈА, ЕТНОЛОГИЈА

Марко П. Атлагић, Александар Л. Мартиновић, Филип М. Обрадовић, <i>Масакар у Сребреници 1995. године је највећи тријумф пројатанде</i>	253
Анчев Стефан Иванов, <i>Самоубиство корисника неолибералној модела управљања свейом</i>	267
Весна С. Зарковић, <i>Дипломатски представници Русије међу српским народом јочейком XX века – жртве балканске полиитике</i>	281
Милутин Д. Живковић, Ивана С. Женарју Рајовић, <i>Облици тортуре као прашеће јојаве ејничкој и верској насиља на Косову и Мејтохији и Сјарој Рашки (1878–1945)</i>	303
Божица Ж. Славковић Мирић, <i>Ушцај (само)убиства албанској министра привреде Нако Сјируа на југословенско-албанске односе (1945–1948)</i>	317
Далибор З. Велојић, <i>Смртност војника на територији косовске дивизијске обласи 1919–1934</i>	335
Ена С. Мирковић, <i>Ликвидација „народних нејријателја“ и „сарадника окујатора“ у Београду јосле Друјој свейској райа</i>	349
Урош С. Шешум, <i>Убиство чейничкој војводе Глиора Соколовића 1910. и српска јавност</i>	373
Ратомир З. Миликић, <i>Жртве у државним ударима у модерној српској историји до 1941. године</i>	385

Петар Р. Ристановић, <i>Убиство Данила Милинчића 1982. године и ошварање косовској ишћања у српској јавности</i>	403
Немања Ж. Девић, <i>Самоубиства у траћанском райу у Србији 1941–1945. године</i>	421
Миомир Б. Гаталовић, <i>Повод, насилност и последице иреденстичких демонстрација Албанаца на Косову и Метохији 1968</i>	441
Јован Д. Симијановић, Мирјана М. Симић, <i>Покушај самоубиства на седници Среској комитети Савеза комуниста Србије у Краљеву 1954. године (Сукоби у Среском комитету среза Жичкој Комунистичке партије Србије 1948–1955.)</i>	457
Горан М. Јанићијевић, <i>Убиство и самоубиство између етике и естетике на одабраним примерима из историје уметности</i>	473

CONTENT

FOREWORD	11–16
----------------	-------

LANGUAGE AND LITERATURE

Jasmina M. Ahmetagić, <i>SUICIDE: THE CASE OF RJEPNIN</i> (<i>MILOŠ CRNJANSKI: THE NOVEL ON LONDON</i>)	19
Mirjana M. Bečejski, „ <i>STORY IS THE FUNDAMENTAL</i> <i>PRINCIPLE OF INTELLECT</i> “; <i>NARRATIVE EMPATHY</i> <i>IN THE COLLECTION OF DOCUMENTARY STORIES</i> <i>WHY I KILLED OF LJILJANA BINIĆANIN</i>	39
Jelena M. Vojinović Kostić, <i>LANGUAGE CHARACTERISTICS</i> <i>OF SUICIDE LETTERS</i>	55
Sena M. Mihailović Milošević, Ana M. Mumović, <i>FROM KNIGHTLY</i> <i>APPROVAL TO BALI OBVIOUSNESS: THE TIME WHEN</i> <i>„THE GUN ONLY JUDGES” IN THE STORIES</i> <i>OF GRIGORIJE BOŽOVIĆ</i>	67
Ana M. Andrejević, <i>SUICIDE IN ENGLISH RENAISSANCE CULTURE</i>	87

POLITICOLOGY, LAW, SOCIOLOGY AND CULTUROLOGY

Dragan LJ. Tančić, Wolfgang Rohrbach, Snežana M. Prostačenko, <i>SUICIDE AND THE RIGHT TO LIVE</i>	107
Yana Komar Vladimirovna, <i>TRAGEDIES OF THE CIVIL WAR</i> <i>IN DONBAS IN MONUMENTS</i>	123
Yuri V. Shanin, <i>MASS KILLINGS OF ODESSA CITIZENS:</i> <i>REACTION OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS</i>	139
Todor Galunov, <i>THE JUDICIAL REFORM OF BZNS</i> <i>AND POLITICAL PARTIES (1920)</i>	147
Kogut Victor Grigorievich, Nuryshv Gennady Nikolaevich, <i>ON THE ISSUE OF THE „ALBANIZATION“ OF THE BALKANS</i>	155

Baranetsky Andrey Naumovich, <i>THE DESTRUCTION OF THE PEOPLE OF THE USSR AND THE PROBLEM OF SUBSTANTIATING THEIR SELF-IDENTIFICATION</i>	161
Marina D. Mijatović, <i>SUICIDE AS A RESULT OF VIOLENCE IN A PARTNER RELATIONSHIP</i>	179
Bojan N. Ševo, Polona Šprajc, Natalia Kirinko, <i>SUICIDE TERRORISM AND VICTIMS OF SUICIDE TERRORISM</i>	191
Srdjan Ž. Slović, <i>TERRORISM AS THE INDIVIDUAL OR COLLECTIVE ACT OF VIOLENCE</i>	203
Ratomir D. Antonović, <i>ETHICAL ASPECTS OF HOMICIDE</i>	215
Nenad M. Antonijević, <i>THE VERDICT OF THE COUNTY COURT IN BELGRADE AGAINST WILLIAM CLINTON AND OTHERS FROM 21ST OF SEPTEMBER 2000, AND HISTORICAL SOURCE FOR MURDERS OF THE CITIZENS OF FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA IN NATO AGRESSION 1999.</i>	231

HISTORY, ARCHEOLOGY, ETHNOLOGY

Marko P. Atlagić, Aleksandar L. Martinović, Filip M. Obradović, <i>MASSACRE IN SREBRENICA 1995 IS THE BIGGEST TRIUMPH OF PROPAGANDA</i>	253
Anchev Stefan Ivanov, <i>SUICIDE OF USERS OF THE NEOLIBERAL MODEL OF GOVERNING THE WORLD</i>	267
Vesna S. Zarković, <i>DIPLOMATIC REPRESENTATIVES OF RUSSIA AMONG THE SERBIAN PEOPLE AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY – VICTIMS OF BALKAN POLITICS –</i>	281
Milutin D. Živković, Ivana S. Ženarju Rajović, <i>FORMS OF TORTURE OF ETHNIC AND RELIGIOUS VIOLENCE IN KOSOVO AND METOHIJA AND STARA RAŠKA (1878–1945)</i>	303
Božica Ž. Slavković Mirić, <i>THE IMPACT OF KILLING/SUICIDE OF THE ALBANIAN MINISTER OF ECONOMY NAKO SPIRU ON THE YUGOSLAV-ALBANIAN RELATIONS 1945-1948</i>	317
Dalibor Z. Velojić, <i>MORTALITY RATES OF SOLDIERS IN THE REGION OF THE KOSOVO MILITARY DIVISION 1919-1934</i>	335
Ena S. Mirković, <i>THE LIQUIDATION OF THE „PEOPLE’S ENEMIES“ AND „COLLABORATORS“ IN BELGRADE AFTER WORLD WAR II</i>	349

Uroš S. Šešum, <i>ASSASSINATION OF THE CHETNICK DUKE GLIGOR SOKOLOVIĆ IN 1910 AND SERBIAN PUBLICITY</i>	373
Ratomir Z. Milikić, <i>VICTIMS OF COUPS IN MODERN SERBIAN HISTORY UNTIL 1941</i>	385
Petar R. Ristanović, <i>THE MURDER OF DANILO MILINČIĆ 1982 AND OPENING OF KOSOVO ISSUE IN SERBIAN PUBLICITY</i>	403
Nemanja Ž. Dević, <i>SUICIDES IN THE CIVIL WAR IN SERBIA 1941-1945. YEARS</i>	421
Miomir B. Gatalović, <i>THE OCCASION, VIOLENCE AND CONSEQUENCES OF IRREDENTIST DEMONSTRATIONS OF ALBANIANS IN 1968</i>	441
Jovan D. Simijanović, Mirjana M. Simić, <i>SUICIDE ATTEMPT DURING CONFERENCE MEETING IN REGIONAL DEPARTMENT OF COMMUNIST PARTY OF SERBIA IN KRALJEVO IN THE YEAR OF 1954 (CONFLICTS IN THE REGIONAL DEPARTMENT OF COMMUNIST PARTY OF SERBIA IN ŽIČA DISTRICT 1948-1955)</i> ...	457
Goran M. Janićijević, <i>MURDER AND SUICIDE BETWEEN ETHICS AND AESTHETICS IN SELECTED EXAMPLES FROM THE HISTORY OF ART</i>	473

*Весна С. ЗАРКОВИЋ**

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ДИПЛОМАТСКИ ПРЕДСТАВНИЦИ РУСИЈЕ МЕЂУ СРПСКИМ НАРОДОМ ПОЧЕТКОМ ХХ ВЕКА – ЖРТВЕ БАЛКАНСКЕ ПОЛИТИКЕ**

Айсѝпракѝ: У раду се говори о тројници представника руске дипломатије који су, савесно обављајући дужности, оставили животе ван своје домовине. Руски конзули, Григорије Степанович Шчербина и Александар Аркадијевич Ростковски су службовали у Османском Царству, први у Митровици, а други у Битољу. Њихов боравак у крајевима под османском влашћу су обележила свакодневна страдања српског и осталог хришћанског становништва. Као сведоци трагичних збивања и заштитници хришћана изазивали су велико незадовољство Арбанаса и турских власти. Због храбрости и одлучности да истрају на извршавању задатака и поправљању положаја хришћана у западном делу Османског царства обојица су убијени током 1903. године.

Трећи руски дипломата Николај Хенрикович Хартвиг је, као и претходна двојица, радио у интересу српског и хришћанског становништва. За разлику од њих, у тренутку своје смрти је обављао дужност посланика у Београду. Искуство и позиција Хартвига у дипломатији су били од великог значаја не само Русији, него и Србији којој је Аустроугарска била стална претња. У намери да, након Сарајевског атентата утиче преко аустроугарског колеге на одлуку Беча о интервенцији на Србију за време разговора је доживео срчани удар и преминуо.

Представници Русије о којима се говори су у српском народу упамћени као жртве балканске политике на почетку ХХ века. Шчербина и Ростковски су сахрањени у родној земљи, а Хартвиг у Београду.

Кључне речи: Григорије Степанович Шчербина, Александар Аркадијевич Ростковски, Николај Хенрикович Хартвиг, Османско царство, Србија, Аустроугарска, почетак ХХ века, балканска политика, дипломатија, жртве.

* Виши научни сарадник, ORCID 0000-0003-3206-4992, vesna.zarkovic07@gmail.com

** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС.

Током читавог XIX века и све до почетка Првог светског рата Русија је као велика сила и заинтересована страна активно била укључена у збивањима на Балканском полуострву. До Париског мира 1856. године је имала улогу једине силе заштитнице православних хришћана на Балкану. Након губитка привилегија је радила на поправљању положаја хришћана у Османском царству, као и на сузбијању утицаја Запада и представљала је бедем ширењу римокатоличанства.

Положај силе заштитнице православних хришћана Русија је стекла на основу мира потписаног 10. јула 1774. године¹ у месту Кучук Кајнарџи, данас Кајнарџа у Бугарској. Мир је потписан након руско–турског рата, вођеног од 1768. до 1774. године. Заштита православних хришћана је регулисана чланом VII који гласи: „Узвишена Порта обећава да ће стално штитити хришћанску религију и њене цркве, а такође дозвољава министрима царског двора Русије да у свим приликама дају представке, као и у корист нове цркве у Цариграду, о чему ће се говорити у члану XIV, у име својих службених министара, уз обећање да ће такве изјаве узети у обзир, јер их је дао поверљиви функционер суседне и искрено пријатељске силе“.²

Поменути члан XIV дозвољава Русији да подигне цркву у Цариграду и гарантује њену безбедност: „На начин осталих овлашћења, даје се дозвола Високом двору Русије, да поред капеле изграђене у резиденцији министра, у једном од квартава Галате, улици званој Бег Оглу подигне јавну цркву грчког ритуала, која ће увек бити под заштитом министара тог царства и заштићена од сваке принуде и беса“.³

Иако су касније ова два члана била предмет различитих схватања и тумачења, пре свега међу научницима, Русија се на терену понашала као заштитница православних хришћана и настојала је да ту улогу спроводи што ревностније. У том циљу је отварала дипломатска представништва у Османском царству. Њихов дијапазон деловања је био широк, а међу најважнијим задацима је била „заштита и покровитељство над словенским становништвом“ (Аншаков 2014: 171).

Образац и пример којим се руководила за склапање овакве врсте дипломатских односа, Русија је нашла у француско–османским релацијама заснованим на режиму капитулација. Касније су односе те врсте оствариле и друге државе, пре свега велике силе.⁴ Уплив и појава других држава и рад њихових дипломатских представника утицали су на ограничавања права Русије у Османском царству. Њихова међусобна борба за превласт

1 Датуми у тексту су навођени по старом календару.

2 https://web.archive.org/web/20200830212851/http://www.fas.nus.edu.sg/hist/eia/documents_archive/kucuk-kaynarca.php, приступљено 30. 03. 2024.

3 https://web.archive.org/web/20200830212851/http://www.fas.nus.edu.sg/hist/eia/documents_archive/kucuk-kaynarca.php, приступљено 30. 03. 2024.

4 О капитулацијама као специфичном виду дипломатских односа које је Османско царство имало углавном са великим силама вид (Gašparović 2009: 679–716). Нажалост, аутор се у овом раду не бави односима Русије и Османског царства.

у Османском царству не само да није побољшала положај хришћана, што им је био један од прокламованих циљева, већ га је учинила горим. Руске дипломате су се у свом деловању сусретали са разним проблемима, а често им је и живот био угрожен.

Деловање Русије на Балкану је било израженије након Берлинског конгреса и нескривених тежњи Аустроугарске према овој територији. Политика Двојне монархије је временом постајала све агресивнија и као таква није могла остати незапажена и без последица код српског народа, како у Краљевини Србији, тако и ван њених граница, пре свега у Османском царству. Срби који су живели под туђинском влашћу су тежили ослобођењу и припајању Србији која им је пружала помоћ у зависности од могућности и прилика у којима се налазила. Српско становништво под османском влашћу, нарочито у Косовском и Битољском вилајету је крајем XIX и на почетку XX века, поред помоћи и заштите из Србије, налазило ослонац и у Русији и њеним представницима који су службовали у тим крајевима.

Територија Косовског и Битољског вилајета је била погодна тло за ширење аустроугарског утицаја и остварење зацртане политике садржане у максими *Drang nach Osten*. Аустроугарска је, у жељи да овлада овим простором, намеравала да потисне главну супарницу – царску Русију и преузме контролу у своје руке. Зато је 1897. године са њом потписала споразум о Балкану на основу одржавања *status quo*–а. Споразум је 1903. године допуњен и потврђен на састанку двојице царева у Мирцштегу (Историја српског народа VI/1, 1983: 277). Иако су две „вековне непријатељице“ потписале споразум, неповерење међу њима је и даље било присутно. Ниједна од њих није желела да контролу на простору Балкана препусти другој страни. Зато су наставиле своју активност у овом делу Османског царства, желећи да што више буду присутне и укључене у збивања. Русија и Аустроугарска су, поред већ постојећих представништава у Призрену, Битољу и Скопљу отвориле своје конзулате и у Митровици. Најпре је то учинила Русија, а затим и Аустроугарска. Неповољне политичке прилике, незадовољство, сталне побуне и зулуми Арбанаса, изостајање реакције и попустљивост турских власти према њима су стварали лошу атмосферу и већу несигурност за хришћанско становништво. Настала ситуација се одразила и на представнике страних земаља, пре свега Русије, што ће се видети и на примеру њених конзула у Митровици и Битољу који су убијени на дужности.

Први конзул руског конзулата у Митровици је био Григорије Степанович Шчербина. Рођен је 1868. године у Черњигову, у скромној породици. Његова интелигенција је долазила до изражаја још док је био мали, а касније је испољавао склоност ка новим сазнањима. Завршио је гимназију у родном месту, а затим дипломирао оријенталне језике на Лазаревој академији. За време студија у Москви је пратио рад руско–словенског друштва које се бавило положајем српског народа у Османском царству.

Поред њега, ово друштво је имало велики број поштовалаца и посетилаца из редова Срба, са којима је дошао у контакт и успоставио пријатељске везе. Шчербина је, слушајући о положају српског становништва под османском влашћу, разним недаћама и притисцима којима је било изложено, развијао жељу да своја сазнања и способности усмери на поправљање положаја хришћана. Говорио је неколико језика, међу којима турски, арапски, јерменски, албански, бугарски и српски. Познавање језика му је била одлична препорука за посао будућег дипломате. Након завршених студија дипломатску каријеру је започео у служби Министарства иностраних дела, одакле је био упућен у руску амбасаду у Цариграду. Из Цариграда одлази у Скадар, где је пуних пет година био на позицији конзула. Време проведено у Скадру му је послужило да се детаљније упозна са тешким положајем и страдањем српског становништва у Старој Србији. Иако млад по годинама, разумео је ситуацију и прилике у Османском царству и био актер времена обележеног анархијом, страдањем и уништавањем Срба.

У западном делу Османског царства је завладало безвлашће које је постајало израженије попуштањем султана Абдул Хамида Арбансима, правим господарима ситуације. Османске власти су биле изложене притиску аустроугарске дипломатије и њених представника, не само у Цариграду, него и у местима у којима су службовали. Изостајање интервенције власти и војске довело је до већег страдања српског становништва којем је била неопходна помоћ Русије. У тако сложеној и тешко решивој ситуацији, Шчербина је према одлуци своје Владе прихватио место конзула новоотвореног конзулата у Митровици. Неколико дана пре одласка на нову дужност у кругу најближих пријатеља је изговарао: „Имам предосећање да се нећу вратити жив, али срећан сам да могу да помогнем српском народу који толико страда и кога волим из свег мога срца“ (*Правда*, 25. 03. 1928: 6).

Отварање руског конзулата у Митровици су пратиле бројне тешкоће и незадовољство Арбанаса, стално спремних на побуну.⁵ Руска влада је 24. априла 1902. године донела одлуку да на место првог конзула у Митровици постави Григорија Степановича Шчербину, дотадашњег вицеконзула у Скадру. Иако су турске власти биле упознате са том одлуком, вешто су избегавали да је коментаришу, а у неким моментима су је и оповргавали. Срби су о именовану Шчербине сазнали од Виктора Фјодоровича Машкова, руског конзула у Скопљу и нису скривали одушевљење. За разлику од њих, Арбанаси су били незадовољни и предвођени Исом Бољетицем претили су сваком ко се усуди да прими чланове конзулата и њихове ствари (Никшић 1988: 369–370). Услови за долазак руског конзула у Митровицу су створени са одласком Исе Бољетинца у Цариград.

5 О отварању руског конзулата у Митровици детаљније: (Секулић 2005: 139–153).

Почетком 1903. године, тачније 7. јануара, Шчербина је из Русије стигао најпре у Скопље, где се задржао пет дана, одакле је отишао у Митровицу. Својом појавом је оставио снажан утисак на српски народ у Скопљу. Описан је као „висок, сувоњав, пријатне спољашњости, црномањаст са брадом у шпиц дотераном“. Очарани његовом појавом, а нарочито сазнањем да одлично говори српски језик, Срби су се окупили у великом броју на железничкој станици у Скопљу и приредили му величанствен испраћај (*Време*, 28. 03. 1928: 4).

Срби у Митровици и околини су у годинама пре доласка руског конзула у великој мери страдали од арбанашких зулумћара. Лист *Новое время* је доносио вести о дешавањима у Старој Србији, па је говорећи о доласку Шчербине у Митровицу истакао: „Митровица је у ствари тачка с које се најбоље могу посматрати страдања ове словенске земље, коју треба спасити од коначног упропашћења од стране Арбанаса“ (Ђорђевић 1903: 65).

Отварање руског конзулата у Митровици је било планирано за 22. фебруар, на дан проглашења Србије за Краљевину, али је из непознатих разлога померено дан касније. Велики број Срба из Митровице и околине је присуствовао свечаном чину подизања руске заставе, исте боје као српска. Многи од њих су плакали од радости, крстили се, присећали првог конзула Краљевине Србије Луке Маринковића и његовог убиства, па су зато међу собом изговарали: „Боже, окрени на добро и да не буде као у Приштини“ (*Време*, 28. 03. 1928: 4).

Време отварања руског конзулата се поклопило са арбанашким покретом који је захватио Бајгору и Лаб. Арбанаси су наставили да и даље врше зулуме над српским становништвом широм Косовског вилајета, па су напали Вучитрн, пљачкали све пред собом и претили нападом на Митровицу. Руском конзулу су, преко војног команданта Саид бега послали поруку да спусти заставу. Ова порука није поколебала Шчербину који је без оклевања одговорио: „Рус под заставом гине, али је не спушта“ (*Време*, 28. 03. 1928: 4). Решени да истрају у својим намерама, Арбанаси су из Вучитрна кренули на Митровицу и на Ситници се сукобили са турском војском, која је порушила мост и прекинула везу града са вучитрнском страном. У обрачуну турских власти и Арбанаса је било жртава и рањених с обе стране, које су, под утицајем аустроугарских агената, у Шчербини виделе кривца за насталу ситуацију.

До поменутог сукоба је дошло 17. марта, а дан касније руски конзул је у друштву Трифе Попадића и једног козака, радника конзулата најпре посетио кућумат, а затим отишао на Баир, где се налазио низамски логор. Намеравао је да осмотри пут који је водио из правца Пећи и увери се у могућност евентуалног напада Арбанаса из Љуме и Ђаковице на Митровицу. У међувремену је издао наређење драгоману Вуку Ђурашковићу, са којим је имао одличну сарадњу „да не оставља кућу, но да све јавља ако се што деси, па макар да и он погине“. Лош предосећај конзула се обистинио, а Арбанас Ибрахим Алит, омбаша из 17. алаја, родом из села Влаштице код

Ѓилана је искористио прилику, пуцао и ранио Шчербину у леђа. Нападач је пуцао и у чланове конзулове пратње, али без успеха. Одмах по хапшењу, није био у прилици да даје било какве изјаве, али је један његов друг тврдио да је пуцао из освете за рођаком који је погинуо у нападу на Митровицу (*Мале новине*, 21. 03. 1903: 3). Ратни савет у Митровици је осудио убицу на 15 година тешке робије (*Мале новине*, 24. 03. 1903: 3).

Рањеном Шчербини је у помоћ притекао Жак паша из Солуна, а дошао је и лични султанов лекар Камбурогли (*Време*, 28. 03. 1903: 4). Српска влада је из Београда упутила доктора Војислава Суботића у Митровицу да помогне рањеном конзулу. Руски министар спољних послова Ламздорф је поздрвао овај чин и захвалио српској влади на пруженој помоћи и слању угледног лекара (*Мале новине*, 21. 03. 1903: 3). Поред захвалности, руски цар је одликовао др Суботића Орденом Светог Станислава (*Босанска вила*, бр. 11 и 12, 1903: 231).

Упркос ангажовању лекара, рањени руски конзул је подлегао повредама и преминуо 28. марта у 1 сат и 51 минут. У телеграфу који је гроф Ламздорф послао посланику Зиновјеву у Цариграду је стајало да је руски цар на депеши којом је јављено о смрти Шчербине својеручно записао: „Шчербина је умро као племенити јунак, вршећи своју дужност“ (*Мале новине*, 04. 04. 1903: 3). Вест о смрти Шчербине је међу Србима Митровице и широм Косовског вилајета примљена с великом тугом. У Митровицу је, поред осталих, допутовао и српски конзул из Скопља Милосав Куртовић. Митрополит Нићифор је у присуству великог броја поштовалаца покојног конзула у цркви служио парастос.

Последња жеља конзула Шчербине је била да буде сахрањен у манастиру Свете Тројице у родном месту Черњигову. Испраћај из Митровице је био организован по утврђеном реду. На челу спровода се налазио одред низама, а затим козак са копљем, венци са крстом, ђаци српских школа, девет турских официра који су носили ордење, свештеници са митрополитом Нићифором, ковчег са телом, српски народ, војна музика и на крају два табора низама. Три конзула, директор и професор српске гимназије из Скопља, као и двојица из редова грађана су изнели сандук из конзулата. Велики број српских грађана је присуствовао последњем испраћају који је организован возом до Скопља. Скоро на свакој станици је народ одавао пошту преминулом руском конзулу. Међу бројним венцима исписаних у духу поштовања и захвалности је био уочљив и венац српске краљевске породице са натписом: „Краљ и Краљица Србије племенитом Шчербини“ (*Време*, 28. 03. 1903: 4).

Григорије Степанович Шчербина је остао упамћен у српском народу као велики пријатељ и заштитник. Поред бројних заслуга, потврду налазимо и у чињеници да је у последњим речима изговореним Машкову 26. марта споменуо и Србе. Његова последња жеља је била да се све његове личне ствари пошаљу оцу Пану (Степану) у Черњигов, да се сахрани у манастиру Свете Тројице и „да се чувају Срби на Косову, јер је Косово српско“ (*Време*, 28. 03. 1903: 4).

По доласку у родни Черњигов, пошту покојном Шчербини су одали представници свих власти и сталежа, гувернер и заступник Министарства спољних послова и министарски саветник Сергејев. Бројно свештенство је вршило опело у Саборној цркви, након чега је уз пратњу којој је војска правила шпалир убијени конзул пренет на гробље (*Мале новине*, 14. 04. 1903: 3).

Смрт руског конзула у Митровици је имала велики одјек не само у Београду него и у целој Србији. Заступник председника београдске општине Владимир Лацковић је са општинским одбором изјавио саучешће руском посланику у Београду Чарикову (*Београдске ојштинске новине*, 13. 04. 1903: 1). Изјаве саучешћа су упутили и учитељи округа рудничког (*Мале новине*, 04. 04. 1903: 1).

Недуго после смрти руског конзула у Митровици трагична судбина је задесила и његовог колегу Александра Аркадијевича Ростковског у Битољу. Ростковски се родио 1860. године у Вороњежу, у Русији. Завршио је дипломатске науке и службовао на истоку на више места, а од 1895. године је радио у Битољу. Важио је за великог пријатеља Срба.⁶ Ожењен је био врло образованом Екатерином Васиљевном.⁷ Написао је статистику Маћедоније коју је издала Руска академија наука (*Босанска вила*, бр. 15. и 16, 1903: 295). Ростковски се, поред дипломатских активности бавио и научним радом, чији су резултати били веома запажени од стране научне јавности, али и од Императорске академије наука од које је награђиван. Сазнања до којих је дошао су утицала и на француског вицеконзула у Битољу Макса Шублијеа и Луја Стега, конзула у Солуну, којима се од свих доступних статистика, као најпрецизнија чинила она коју је Ростковски урадио (Делић 2021: 72; Шешум, Делић 2022: 119). По доласку у Битољ је радио као вицеконзул, а од 1901. године, када је вицеконзулат претворен у конзулат, као конзул. Истакао се као заштитник српског и словенског живља у Битољском вилајету (Заркович 2023: 141–147). За њега се говорило да је „високе културе, чврстог карактера, неустрашив и борбен, а уз то представник једне моћне државе Ростковски је својом појавом уливао страхопоштовање“ (*Време*, 27. 09. 1936: 4).

Битољ је био последња станица у дипломатској каријери Ростковског који је у најконфликтнијим ситуацијама показао самоконтролу. За разлику од других представника страних конзулата који су се радије изоловали, посматрајући догађаје са стране, руски конзул се, упркос упозорењима на опасност, активно укључивао у збивања. Он се у Битољском вилајету нашао у веома сложеној ситуацији. На лошу стање су утицали бројни фактори, међу којима су најзначајнији: слабљење турске државе, незадовољство њених официра и војника, интереси великих сила, арбанашки покрети

6 Лист *Застава* доноси информацију да му је жена била Српкиња, из босанске краљевске лозе Дабижа (*Застава*, 29. 07. 1903: 3).

7 <https://day.kyiv.ua/ru/article/ukraina-incognita/svoimi-zhiznyami-oplatili>, приступљено 26. 03. 2024.

и деловање бугарских егзархиста. Ростковски је био савременик и очевидац страдања хришћанског становништва у Османском царству, о чему је често извештавао руског посланика у Цариграду. У једном од бројних извештаја, који се односио на положај хришћана у селима, из јануара 1903. године је писао: „Са једне стране они страдају од доласка турских војника који односе све што им доспе у руке, а осим тога, како би сазнали где се крију инсургенти малтретирају и муче становнике; а истовремено небројене банде револуционара, чији се број стално повећава, од становништва отима и последњу мрву хлеба“. Овакви извештаји су чинили саставни део његовог посла и у каснијим месецима у којима је обилазио места која су припадала рејону руског конзулата у Битољу. Током лета 1903. године, након повратка из једног села у околини града је забележио: „Без обзира на турску разуданост и пљачку у многим селима су ми говорили да становници села више страдају од банди које су за свој циљ поставиле да народ доведу до крајњег очајања и тиме га натерају да приђе револуционарном покрету. Како би охрабрили и убедили сељаке инсургенти су их убеђивали да ће се патња сељака завршити врло брзо, јер Русија подржава револуционарни покрет и чека само тренутак да он још ојача како би имала разлог да се умеша у македонске послове и да од турског ропства ослободи овдашње хришћане“ (Заркович 2023: 144).

Ростковски је имао негативан став према македонском револуционарном комитету. Представници комитета су због таквог држања били непријатељски расположени према њему, па и према Русији која је одбијала да их подржи. Поред њих, нимало боље расположење према руском конзулу није долазило ни од Арбанаса. У сваком случају, Ростковски је током боравка у Битољу, бранећи интересе хришћана, стекао много непријатеља, што је веома брзо добило и трагични епилог. Велико незадовољство према конзулу је било присутно и код војника из Анадолије, познатим по верском фанатизму. На Ђурђевдан 1903. године један пук војника, приспелих у Битољ је пуцао користећи бојеву муницију и изазивао револт грађана. Сазнање о њиховим поступцима је навело руског конзула на хитну интервенцију. Анадолци су ангажовање Ростковског схватили као атак на муслиманску веру, а виши официри су се окупљали у џамијама и под заклетвом доносили одлуку о његовом убиству (*Време*, 27. 09. 1936: 6).

Руског конзула у Битољу је красила храброст и одлучност да истраје у борби за поправљање положаја словенског становништва. Често је шетао градом и обилазио села, а лети је, по неколико недеља, боравио у манастиру у селу Букову, одакле је одлазио у конзулат. Приликом уласка у град, иако је био у униформи, стражар је, упркос правилима која су то налагала, игнорисао његов долазак и није га поздравио. Ростковски је опазио понашање стражара, наглас изговорио да обави своју дужност и поздрави га. Стражар је у том тренутку запуцао из пушке и погодио руског конзула. Гаваз је касно прозрео намеру, извадио револвер и неколико пута пуцао у стражара (*Застава*, 29. 07. 1903: 4). О начину на који је Ростковски

убијен, као и о броју испалених метака се нагађало, а најпоузданије податке је износио Мисирков, очевидац догађаја и учитељ његове деце (Зарковић 2012: 135).

Убиство Ростковског је изазвало велико узнемирење хришћанског становништва, које обузето страхом од могућег покоља од стране Турака, није излазило из својих кућа. Срби, Грци и остали хришћани су затворили радње, а у град је, преко Велеса и Прилепа, стизала војска из Косовског вилајета. Непуна два сата након убиства у Битољ је стигао Манделстам, руски конзул из Скопља који је преузео управу у битољском конзулату (*Застава*, 29. 07. 1903: 4).

Убрзо након убиства руског конзула Ростковског у Битољу је изречена пресуда убици и његовим помагачима. Брзина којом су турске власти одреаговале је била изненађујућа, а за пресуду је знао мали број људи. Према одлуци војног суда, на смрт су били осуђени жандарм Халим, убица и његов друг који је био у прилици да спречи убиство, али није реаговао. Трећи жандарм је, за лажно сведочење да је конзул грдио Халима и пуцао на њега, осуђен на казну робије од 15 година. Поред њега, осуђен је и фењерџија, такође за лажно сведочење, на 5 година робије, док је један жандарм ослобођен оптужби захваљујући интервенцији руског конзулата који је утврдио чињеницу да у време убиства није био на месту догађаја. Казну нису избегли ни турски официри који су деградирани због понашања према учитељу деце убијеног конзула. Руска страна није у потпуности била задовољна оваквом пресудом јер је Манделстам, заступник руског конзула захтевао да војни суд утврди чињенице да ли је Ростковски својим ставом и понашањем изазвао Халима да пуца или га је само упитао зашто га не поздрави. Још једна чињеница због које нису били задовољни у руском конзулату је било потпуно одбацивање кривице органа власти, задужених за јавну безбедност и дисциплину жандармерије (*Застава*, 10. 08. 1908: 3). Овај захтев на којем је инсистирала руска страна покренуо је смену Азис паше алајбега, команданта вилајетске жандармерије, команданта битољског жандармеријског табора и командира чете у којој је служио убица Халил (Saygılı 2013: 81). Врло брзо по доношењу пресуде, убица и његов друг су били обешени о врбе. Словенско становништво је масовно долазило да види обешене, а старији људи су тврдили да пуне 34 године није извршена смртна казна.⁸

У Цариграду је била изражена забринутост да би убиство руског конзула могло да доведе до још већих нереда који би убрзали пропадање државе. Султан Абдул Хамид је упутио телеграм саучешћа руском цару у којем је навео да су предузете све потребне мере. Осим тога, извињење је послао и велики везир Ферид паша, изразио тугу и поновио султанове речи о предузетим мерама. Султан је преко петербуршког амбасадора Хусни паше упутио цару и усмено извињење. У усменој поруци је наведено

⁸ *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914 (=ДСПКС)*, књ. I, св. 1, 1991: док. 148, 307.

да је: „сигуран да је Његово Величанство цар Русије у потпуности свестан искрене туге“. Дан након убиства Ростковског, велики везир Ферид паша и министар иностраних послова Тевфик паша су посетили руског амбасадора Зиновјева и изразили саучешеће. По султановом наређењу и његов син, принц Ахмед ефенди је посетио руску амбасаду у Цариграду. Међутим, Зиновјев је изјавио да није спреман да прихвати извињење док не добије упутства из Петербурга (Saygili 2013: 83–84). Да би умирио Русију, султан је уз одобрење посебног савета парламента одлучио да породици убијеног исплати одштету у висини од 400.000 франака. Руски министар иностраних послова је обавестио турског амбасадора да ће породица одбити понуђену новчану надокнаду. Супруга преминулог конзула је вратила мужевљево и своје турско ордење и одбила да прими понуђени новац. Свој поступак је правдала речима да не продаје крв свог мужа (Зарковић 2012: 135–136; Заркович 2023: 145; *ДСПКС*, књ. I, св. 1, 1991: док. 133, 279).

Руски министар иностраних послова је изјавио да речи извињења и утехе с турске стране нису довољне. Зато је Русија инсистирала да се организује спровод сличан оном у Митровици, кад је убијен Шчербина. Порта је прихватила захтев и предузела мере предострожности за церемонију, уз учешће два батаљона војника у Битољу и Солуну (Saygili 2013: 84). Према жељи породице одлучено је да Александар Аркадијевич Ростковски буде сахрањен у Одеси. Испраћају су присуствовали највиши турски званичници, међу којима су били: румелијски инспектор Хусеин Хилми паша, командант 3. армије, управник града, генерали и виши официри одевени у свечане униформе. Гавази су испред ковчега носили одликовања убијеног конзула. За ковчегом су били чланови породице, службеници руског конзулата, државни службеници и други конзули, а иза њих цивили. Одржано је богослужење, испаљено пет топовских хитаца у знак поштовања и поласка воза за Солун. У Солуну је обављена иста церемонија, као и за руског конзула у Митровици (Saygili 2013: 85). Посмртни остаци су одатле кренули бродом „Теретс“ према Одеси. Савременици из Одесе су сведочили да је велики број људи присуствовао сахрани Ростковског, међу којима су били свештеници, војни и цивилни представници разних ресора. Церемонија се одвијала плански и, упркос великом броју присутних, била је грандиозна и величанствена. Цар Николај II је доделио пензију удовици и деци, а Екатерина Васиљевна је отишла на имање својих родитеља у Черњиговској области.⁹

О убиству Ростковског, као и његовим заслугама у корист словенских народа на Балкану објављени су бројни чланци у српској штампи. Поједини листови, попут *Штјамје* и *Малој журнала* су доносили вести да је убица наговорен да пуца у руског конзула (*Засјав* 29. 07. 1903: 4). За разлику од српске, немачка штампа је пласирала вести о Ростковском, као главном кривцу за своју погибију. Важно је напоменути да су се скоро идентичне

9 <https://day.kyiv.ua/ru/article/ukraina-incognita/svoimi-zhiznyami-oplatili>, приступљено 26. 03. 2024.

приче могле чути и од аустроугарског конзула Бохумила Паре који је тврдио да је Хилми паша, у време док је боравио у Скопљу, добио шифровану депешу битољског валије о смрти руског конзула и као повод наводио његово понашање, па и ударање заптије Халима (*Застава*, 02. 08. 1903: 2).

Турски историчари новије генерације наводе да је руски конзул Ростковски имао непромишљено понашање и да није волео ограничења било које врсте. Позивајући се на речи главног секретара султана Абдул Хамида Тахсин бега окарактерисали су га као „збуњујућа, бучна“ особа (Saygili 2013: 75).

Анализирајући рад својих трагично преминулих дипломата у Русији су писали да су „оба наша конзула, Шчербина и Ростковски, платили животом и за испуњавање дужности руског грађанина и за припадност присталицама потлачених хришћана“.¹⁰

У знак поштовања и захвалности за допринос који су пружили српском становништву и осталим хришћанима у једном трагичном времену, у Србији су наставили да негују сећање на убијене руске конзуле. Општина београдска је, на предлог одборника Николе Стаменковића, донела одлуку да се одржи годишњи помен руском конзулу у Митровици Шчербини. Међутим поред овог, јавио се и други предлог да се истовремено одржи помен и убијеном руском конзулу у Битољу Ростковском. Одлучено је да се 08. маја 1904. године двојици искрених пријатеља ода признање за дубоко пожртвовање на заштити српског и словенског живља у Османском царству (*Београдске ојшћинске новине*, 18. 04. 1904: 2).

Трећа жртва балканске политике је био Николај Хенрикович Хартвиг, за којег се у европској јавности, нарочито у аустроугарској, говорило да је највештији дипломата. Писало се да „задатак, који му је био поверен, изводио је он са фанатичном ревношћу и невероватном окретношћу. Не претерује се кад се каже, да је он у последњим, пуних догађаја годинама, све конце балканске политике имао у својим рукама и да је он био не само човек који је стварао планове, већ и извео у делове велике измене на европском истоку. Хартвиг је био један најљући и најопаснији непријатељ наше монархије, али то нас ипак не задржава да му признамо да је био човек великих способности, државник необичног дара и дипломата највеће предузимљивости“ (*Полиџика*, 29. 06. 1914: 3). Хартвигов рад је на још упечатљивији начин приказиван у српској штампи и публицистици, које су га због његове велике наклоности према Србима називале Србином већим од Срба, а презиме су србизовале у Хартвиговић и Хартвић. Пратила га је и квалификација да је био пре представник Србије у руској дипломатији, него руске дипломатије у Србији (Ђурић 2014: 332).

Осведочени српски пријатељ Хартвиг (1857–1914)¹¹ је рођен у данашњој Грузији, у граду Гори на Кавказу, где му је отац радио као војни лекар.

10 <https://day.kyiv.ua/ru/article/ukraina-incognita/svoimi-zhiznyami-oplatili>, приступљено 26. 03. 2024.

11 Ђ. Ђурић наводи да је Хартвиг рођен 1853. године, што се не слаже са годином рођења коју доносе други аутори (Ђурић 2014: 332).

Његова породица је била пореклом из Немачке. Имао је дара за језике, па је још као мали научио француски и немачки. То га је определило да се упише и заврши класичну гимназију, а затим историјско–филолошки факултет Новоросијског универзитета у Одеси. Докторирао је 1874. године, а годину дана касније је почео да се бави дипломатијом. Најпре је службовао у Азијском департману Министарства иностраних послова, а касније је обављао функцију аташеа у Црној Гори, на Цетињу и конзула у Бургасу у Бугарској. Са места шефа дипломатске мисије у Персији је дошао у Србију (Ђурић 2014: 332; Живановић 2020а: 248). Стигао је 1909. године, у време анексионе кризе која је још више продубила јаз између Србије и Аустроугарске. Његово именовање за руског посланика у Београду је знатно допринело зближавању Краљевине Србије и Русије (Историја српског народа VI/1, 1983: 183). Долазак руског дипломате Хартвига у Београд је уследио у напетом и неизвесној атмосфери, у „време када су још беснеле анексијске буре“ (*Neue Warte am Inn*, 18. 07. 1914: 2).

Радио је на побољшању српско–руских односа, захлађених након анексионе кризе. Својом активношћу је значајно допринео сусрету двојице владара, краља Петра I Карађорђевића и руског цара Николаја II Романова 1910. године (Зарковић 2021: 242–243; 245–246). Велики допринос је дао и решавању економских прилика незадовољних официра у Србији и захваљујући његовом ангажовању је добијен зајам од Петербуршке међународне банке. Реализацију зајма је оправдавао следећим речима: „Српски официри примају релативно веома скромну плату и, са годишњим растом трошкова живота овде, принуђени су да прибегавају кредитима, услуге им вољно пружају локални банкарни, готово потпуно аустријски Јевреји који од њих изнуђују јеврејски интерес. Постепено се већина официра српске војске нашла у жилавим рукама Јевреја“ (Тимофеев 2016: 67). Као велики панслависта и одан пријатељ Срба, важио је, поред Извољског, за једну од највећих политичких личности у Европи тог доба. Са оваквим мишљењем су се слагали скоро сви познаваоци политичких прилика, а један од најкомпетентнијих Максимилијан Харден је изјавио: „Никола Хартвиг, руски посланик у Београду, има сву финоћу и дубину концепције Извољског, али у исто време има још много више истрајности и дурашности но Извољски“ (*Политика*, 28. 06. 1914: 3).

Русија је свесно послала искусног дипломату са пуно искуства и енергије да постојећу ситуацију контролише и усмерава у правцу заједничких интереса. Немерљиво је његово ангажовање и активно учешће у формирању Балканског савеза, упереног против Турске, али, у крајњој инстанци, и против циљева Аустроугарске. Његов успех се огледао у томе што је придобио Бугарску на страну балканских држава, иако је она само три године раније координирала своју делатност са Аустроугарском. Након ослобођења од Османског царства 1912. године уследио је још тежи период не само за Краљевину Србију, него и за читав Балкан. Велике силе су током Балканских ратова, на уштрб српских територија, одлучиле

да створе државу Албанију, па се отворило питање њених граница. У жељи да аргументима подржи српске захтеве према одређеним територијама, Хартвиг је замолио Стевана Бошковића, начелника географског одељења да му пружи релевантне податке о протезању граничне линије. Ове податке су користили руски дипломатски представници на конференцији у Лондону и Фиренци 1913. године (Бакрач, Радојчић, Ђорђевић 2015: 256).

Нескривене намере Аустроугарске за даљи продор на Балкан су јасно одредиле курс спољне политике српске владе која се све више ослањала на Русију. Печат таквој политици је давао управо Николај Хенрикович Хартвиг. Он је Краљевину Србију видео као „верну предстражу“ Русије на Балкану (Радивојевић 2019: 105). Нагађало се да је руска влада намеравала да Хартвига пошаље у Цариград, али је од тога одустала због противљења Османског царства које се плашило енергичног и одлучног дипломате у својој престоници. За покушаје руске владе да се Хартвиг постави на значајнија места знала је и Аустроугарска, која је његово упорно одбијање понуде приписивала љубави према Србима, жељи да „заврши посао у Београду“ и онемогући остварење њихових циљева (*Neue Warte am Inn*, 18. 07. 1914: 2). Хартвиг је свим силама подржавао српске интересе, што није увек било у складу са званичном руском политиком. Замерали су му „да ради на своју руку – по обичајима који су владали у руској дипломатији“ (Поповић 1933: 240–241). Такође, министар спољних послова Сазонов га је оптуживао да је руску политику у Београду представљао на свој начин и доприносио стварању нејасне слике о намерама царске Владе (Станојевић 2013: 189). Наклоност Николаја Хартвига према Србима и истрајност у остваривању њихових интереса је изазивала негативне реакције у Аустроугарској и у земљи одакле је и долазио. Руски бугарофилски кругови су га оптуживали да је „превише наглашено стао на страну Србије и да Русију превише излаже српским интересима“ (*Russische Rundschau*, 13. 07. 1914: 1).

Непријатељи Хартвига су у његовом деловању видели елементе који су га повезивали са организацијом Црна рука, што је имало додатну импликацију да је знао за припрему атентата у Сарајеву. Ову тврдњу нису могли да поткрепе чињеницама ни на који начин, али им то није сметало да је стално пласирају у штампи, нарочито оној из Аустроугарске. Против ових тврдњи су биле и изјаве Хартвига који је сматрао да Црна рука „никада није наишла ни на најмање симпатије војске“, па се уздржавала од мешања и уплитања у унутар политичке ствари (Тимофеев, Вишняков, Милорадович 2016: 66). Иако су припадници Црне руке настојали да имају тесну везу и директне контакте са Хартвигом нису успели да остваре намере (Радивојевић 2019: 105).

Поред Николаја Хартвига и други чланови његове породице су гајили симпатије према српском народу и активно учествовали у бројним хуманитарним активностима. Нарочито је активна била његова супруга Александра Павловна Хартвиг која се истакла у збрињавању рањеника током,

и помагању породица погинулих након Балканских ратова (*Russische Rundschau*, 13. 07. 1914: 1). Смрт супруга је није спречила да током Првог светског рата организује рад војних болница у Нишу за које је обезбедила снабдевање постељином, санитарским материјалом и лековима из Русије (Тимофеев, Вишняков, Милорадович 2016: 326; Тимофејевић, Кремић 2014: 279).

Николај Хенрикович Хартвиг је био познат по томе што је у дипломатским активностима увек улагао велику енергију, нимало не штедећи себе. Нарочито је уложио велики напор у формирање Балканског савеза, чије се распадање негативно одразило на његово већ нарушено здравље. Брзина и учесталост догађаја везаних за Србију омели су га да одложи лечење и отпутује у бању. Упркос саветима пријатеља упорно је одлагао пут, правдајући се обавезама у Београду (*Russische Rundschau*, 13. 07. 1914: 1).

Хартвигово здравље је било нарушено због сукоба балканских народа, међупартијских размирица у Србији, али и деловања Беча (Тимофеев, Вишняков, Милорадович 2016: 63–64; Радивојевић 2019: 108). Политичка ситуација у Србији, испоставиће се и у Европи, кулминирала је после атентата у Сарајеву и убиства Франца Фердинанда и његове супруге Софије. Они Хартвигови непријатељи који су га и раније оптуживали за деловање против Двојне монархије су искористили тренутак да га нападну. Иако није имао удела у сарајевском догађају нашао се на мети бројних аустроугарских новина чије су вести биле у супротности са оним које је објављивала српска штампа (Jannen 1997: 70–71).

Непроверене приче, попут непоштовања према жртви и неистицања симбола жалости, су утицале на Хартвига да затражи пријем у аустроугарској амбасади у Београду. Намеравао је да демантује пласиране приче и писање појединих аустроугарских новина. Током разговора са аустроугарским послаником Владимиром Гизлом је доживео јак срчани удар. Упркос ангажовању угледних лекара преминуо је у просторијама аустроугарског посланства. Поуздане информације о самом разговору, али и детаље о смрти руског посланика није могуће утврдити јер, поред Гизлове супруге, није било присутних (*Политика*, 28. 06. 1914: 2–3). Лист Политика је, позивајући се на најаутентичнији извор, објавио да је, познавајући карактер Хартвига дошло до жустре расправе која је имала трагичан епилог (*Политика*, 28. 06. 1914: 3).

Вест о смрти Хартвига, омиљеног међу Србима, изазвала је узнемирење и огорченост. Чињеница да је умро у згради аустроугарског посланства додатно је подгревала сумње о природној смрти. Истовремено су се шириле и приче о могућем нападу огорчених на аустроугарску амбасаду и њихове грађане који су живели у Београду. Упркос томе, до немира и инцидента у граду није дошло (*Neue Warte am Inn*, 18. 07. 1914: 1–2). Узаврела ситуација је изазивала панику међу аустроугарским поданицима, па су, желећи да избегну могуће непријатности, у великом броју прешли у Земун. Међу пребеглим се налазио и син посланика Гизла (*Neue Warte am Inn*, 18. 07. 1914: 1).

Обележја жалости су била видљива у српској престоници. На свим институцијама, радњама и приватним домовима су биле истакнуте црне заставе. Биоскопске и друге представе су отказане, као и унапред планирана свечаност у част рођендана српског краља (*Политика*, 29. 06. 1914: 3). Током сахране је владала атмосфера жалости и није било протеста нити и најмањег инцидента, што је с аустроугарске стране схваћено као резултат „држања целог београдског гарнизона у приправности“. У непосредној близини аустријског посланства су се налазили одреди пешадије и коњице (*Welser Zeitung*, 14. 07. 1914: 7).

О омиљености Хартвига сведочи и податак да је велики број људи из Београда и унутрашњости Србије долазио у руско посланство да изјави саучешће. Александра Павловна, супруга преминулог се у тренутку немилост догађаја налазила у Цариграду, али се сложила да се сахрана обави у Београду. Њену одлуку је подржала и београдска општина која је предложила да Николај Хенрикович Хартвиг буде сахрањен на Новом гробљу, у гробници између Милована Миловановића и Велимира Тодоровића. Формиран је одбор за сахрану, који је детаљно израдио програм погребња (*Политика*, 30. 06. 1914: 3). Поред одобрења породице, предлог о месту сахране је прихватила и царско–руска влада. На тај начин је била испуњена Хартвигова жеља, што је потврдила и његова супруга. Он је, према њеном сведочењу, небројано пута изговарао: „Баш је добар овај српски народ. Ништа не бих толико волео, колико да међу Србима и умрем. Знам да има људи, који говоре како је Србин хладан, равнодушан. А није он такав; Србин је само ћутљив, и баш кад највише осећа, он ништа не уме да каже“ (*Политика*, 01. 07. 1914: 2; Живановић 2020а: 254).

Последњи испраћај Николаја Хенриковича Хартвига је организован 1. јула 1914. године с почастима, попут оних са којима се сахрањују војводе. Била је то тужна свечаност, величанствена манифестација српског народа која је попримила изразити антиаустријски карактер (Тимофејев, Вишняков, Милорадович 2016: 249; Тимофејев, Кремић 2014: 291). Бројност присутних на сахрани је изазивала дивљење, о чему сведоче и речи старог и угледног гостионичара Косте Гинића који је сузних очију изговорио једној групи новинара: „Још нико код нас није био овако сахрањен – нико сем можда блаженопочившег кнеза Михајла; добро сам упамтио његову сахрану; и онда је био изашао сав народ, који је плакао на улицама. И Гарашанинов погреб био је велики; Косте Таушановића још и већи него Гарашанинов, али оваквог погребња у Београду још није било“ (*Политика*, 02. 07. 1914: 2). Гинићево мишљење, иако субјективно, није било издвојено и у потпуности се поклапало са гледиштем америчког опуномоћеног министра за Србију, Румунију и Бугарску Чарлса Џозефа Волицког који је описао као „највећи погребни испраћај у дотадашњој историји Србије“ (Стојић 2015: 101). И са аустроугарске стране се могло чути да је „сахрана обављена са готово краљевском помпом“ (*Welser Zeitung*, 14. 07. 1914: 7).

Према неким проценама сахрани је присуствовало око сто хиљада грађана из Београда и унутрашњости. Сви су испољавали велику жалост, грађани су били обучени у свечана одела, град су прекриле црне заставе, а скоро све радње су биле затворене. Испред зграде руског посланства су били присутни чланови дипломатског кора у свечаним униформама, државници, високи чиновници, представници разних јавних установа у свечаној црнини, официрски кор у парадној униформи, друштва и корпорације са својим заставама завијеним у црно. Београдски митрополит Димитрије са шабачким и нишким владикама и још тридесет три свештеника је у дворани одржао кратко опело. У знак поштовања према преминулом руском посланику пристигло је преко седамдесет венаца. Десет официра, распоређених у два реда, носили су на јастучићима Хартвигових 49 одликовања и 12 ленти (*Политика*, 02. 07. 1914: 2).

Дугачка поворка се кретала према утврђеном распореду. На челу поворке, са обе стране кола са телом убијеног руског посланика су се налазили председник владе Краљевине Србије Никола Пашић, румунски посланик Филалити, грчки посланик Александропулос и директор друштва „Росија“ Ђ. Паунковић. За колима су најпре ишли чланови породице, а за њима особље руског посланства, дипломатски кор, чланови Владе, председништво Скупштине и Државног савета Краљевине Србије, Генералштаб, чланови двора, државни великодостојници, чиновници Министарства спољних послова, официрски кор, више чиновништво, представници београдске Општине, разних комора и корпорација, чиновници и грађанство. Велику групу су на крају чинили припадници сеоског становништва, старци, жене, момци, девојке у свечаним оделима, док су многе сељанке у знак жалости на главама носиле црне мараме. Шпалир поред пута којим се кретала поворка су чинили питомци војне академије. Поворка се кретала београдским улицама Краља Милана, Кнеза Михајла и Краља Петра до Саборне цркве у којој су били присутни престолонаследник Александар, краљевић Ђорђе и принц Павле. Опело је трајало нешто више од сат и по, на крају којег је митрополит одржао леп говор. Поред њега, окупљенима се обратио и председник Владе Никола Пашић који је између осталог нагласио: „Покојник је био човек велике умне способности, ванредне спреме и богатог искуства, широке и благе руске душе, која је својом љубављу обухватила словенска племена, и која је непрекидно размишљала о начинима, који би кадри били да их измире и појачају њихову културну узајамност, те да виде и схвате ону велику моћ, која лежи у њиховој културној солидарности...“ (*Политика*, 02. 07. 1914: 3). На крају је закључио да гроб руског дипломате Николаја Хенриковича Хартвига треба да буде вечита веза између руског и српског народа.

Топло време и дужина трајања опела нису омели чланове породице да иду пешице, што је међу присутнима изазвало додатне симпатије и дивљење. Митрополит је на гробљу прочита последњу молитву, а председник општине се у име престонице обратио дирљивим речима, наглашавајући

највеће Хартвигове заслуге према српском народу. У име српског народа је изразио захвалност за учињена дела. Општина београдска је упутила телеграм руском министру спољних послова Сазонову у којем је изразила захвалност, наглашавајући да ће чувати гроб, као „драгоцени аманет братске нам Русије и као сталну залогу традиционалне љубави и пријатељства између моћне Русије и малене и искрене Србије“ (*Политика*, 02. 07. 1914: 3).

Руски дипломатски кругови су били свесни значаја Београда и Србије и заступали су мишљење да што пре, и без одлагања, треба именовати новог посланика на упражњено место. На овакав став их је наводила тренутна напета ситуација у односима Србије и Аустроугарске. Међутим, питање наследника је било прилично тешко. Могли су се чути предлози да би тадашњи руски посланик у Софији А. А. Савински могао бити премештен у Београд. Поједине дипломате су се противиле овом предлогу, тврдећи да је Савински превише миран и одмерен, а да у Београд треба упутити енергичнијег човека. Међу кандидатима за новог посланика могла су се чути имена, попут господина Поклевског – Козела, као и Нелидова (*Russische Rundschau*, 13. 07. 1914: 1).

Неколико дана након смрти руског посланика Србија је била нападнута од стране Аустроугарске. Рат који је уследио и проблеми новостворене државе потисли су питање подизања споменика у други план. На инсистирање ћерке Људмиле и Василија Николајевича Штандмана, некадашњег Хартвиговог заменика, и уз свестрану подршку Владе Илића, председника београдске општине, у Београду је 1939. године подигнут споменик Николају Хенриковичу Хартвигу (Живановић 2020: 70). У истој гробници су сахрањене његова ћерка Људмила, преминула 1931. и супруга Александра, преминула 1944. године у Београду (Живановић 2019: 61).

Дипломатски представници једне државе уживају посебна права у земљи где службују, која им, између осталог, гарантују безбедност и слободу кретања. Користећи се њима, као и правима своје државе, стеченим потписивањем бројних уговора са Османским царством, руске дипломате су се искрено залагале да поправе положај Срба и других хришћана. Њихово деловање је било повезано са разним опасностима, узрокованим понашањем локалног становништва и непоштовањем закона. У таквој ситуацији и најосновније деловање дипломата је захтевало одређену храброст и посвећеност. Руске дипломате су били први официјелни службеници код којих су Срби, беза страха за своју безбедност, могли да затраже заштиту. Када томе додамо и постојање језичке и верске блискости двају народа не чуди што су многе руске дипломате остале у лепом, готово митском сећању код Срба.

Руски представници у Косовском и Битољском вилајету су главну сметњу у свом раду имали у разулареним Арбанасима, навиклим на непоштовање државних институција и закона. У прилог им је ишла пословнична тромост турских државних органа, али и све већи утицај Аустроугарске монархије која је у Арбанасима нашла савезнике. Колико је био тежак положај руских

дипломата показује пример убиства Григорија Степановича Шчербине у Митровици и Александра Аркадијевича Ростковског у Битољу. Посебно је био тежак положај руског конзула у Митровици који је успео да дође у конзулат тек после вишемесечног преганања са турским властима и Арбанасима. Проблеми нису нестали са отварањем конзулата, Шчербина је покушао да их реши и зато је свесно платио најскупљом ценом – својим животом.

Опасност која је вребала руске дипломате није долазила само од физичких настрадања, што показује и случај Николаја Хенриковича Хартвига. Он је на трусно место руског посланика у Београду дошао као један од, у том тренутку, најзначајнијих руских дипломата. Стресна ситуација уочи Првог светског рата и његова искрена борба да отклони, или бар умањи последице по Србију, довели су до још једне трагедије и смрти. Српска јавност је Хартвигову смрт доживела као прву жртву Великог рата.

Примери страдања ових дипломата, уз јасан увид у бројне опасности, описаних у њиховим извештајима оставили су упечатљив траг код обичних становника, али и највиших државних чиновника. Српска држава се симболично одужила подижући им споменике. Интересантно је да су и њихове колеге, у виду приватне иницијативе сарадника Министарства иностраних дела Русије А. В. Сабанина затражиле да се страдалима подигну достојна обележја. У невеликом броју поименично поменутих налазе се и Григорије Степанович Шчербина и Александар Аркадијевич Ростковски. Свестан да: „Служба Министарства иностраних дела у другим деловима света представља сталну опасност“, Сабанин је предлог образложио речима: „Министарство иностраних дела може се поносити именима оних својих представника који су, будући да су заменили перо мачем, пали у одбрани отаџбине од спољног непријатеља или који су постали жртва мржње према Русији на месту службе у иностранству“ (Министерство иностранных дел России в годы Первой мировой войны: Сборник документов 2014: док. 219, 736).

На крају можемо истаћи да је смрт тројице руских дипломата, иако различита обликом и местом, последица деловања балканске политике. Тројици поменутих је била својствена искрена љубав према Србима коју су платили својим животима.

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

- Министерство иностранных дел России в годы Первой мировой войны: Сборник документов* 2014. Тула: Министерство иностранных дел Российской Федерации.
- Никшић 1988: Милан Никшић. „Стање у Турској на Косову и Метохији за време последње деценије њихове владавине“. *Савременици о Косову и Метохији 1852–1912*, избор, предговор и објашњења Душан Т. Батаковић. Београд: Српска књижевна задруга, 366–389.
- Документи о сиољној йолийици Краљевине Србије 1903–1914*, књ. I, св. 1, приредио Андрија Раденић. Београд: Српска академија наука и уметности.

ЛИТЕРАТУРА

- Аншаков 2014: Юрий Петрович Аншаков. „Российская дипломатия о положении славянского населения Старой Сербии (1902–1912 г.г.)“. *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*, т. 16, бр. 3. Самара: Самарский федеральный исследовательский центр Российской академии наук, 170–189.
- Бакрач, Радојчић, Ђорђевић 2015: Саша Т. Бакрач, Стеван Радојчић, Дејан Ђорђевић. „Географско одељење у Првом светском рату“. *Први светски рат, Србија, Балкан и велике силе*. Београд: Историјски институт, Институт за стратегијска истраживања, 255–268.
- Гаšпаровић 2009: Luka Gašparović. „Osnove sustava kapitulacija kao međunarodnih ugovora sui generis u Osmanskom carstvu“. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, br. 59 (4). Zagreb: Pravni fakultet, 679–716.
- Делић 2021: Нино Делић. *Историјска етнологија српског народа од половине 19. века до почетка Првог светског рата. Демографске, друштвене и привредне промене*. Докторска дисертација у рукопису. Београд: Филозофски факултет.
- Ђорђевић 1903: Милан П. Ђорђевић. „Пред решењем Македонског питања“. *Дело*, књ. 26. Београд: Доситије Обрадовић – Штампарија Аце М. Станојевића, 51–72.
- Ђурић 2014: Ђорђе Ђурић. „Николај Хенрихович Хартвиг (1853–1914)“. *Руски некрољ у Београду, знамење историјског пријатељства*. Београд: Фондација за обнављање, подршку и очување комплекса историјско–меморијалних споменика у Републици Србији „Руски некрољ“, Институт за политички и економски дијалог, 332–335.
- Живановић 2020: Милана Живановић. *И крст и џеџокрака: Руски тробни комјлекси у Југославији у 20. веку*. Београд: Институт за новију историју Србије.
- Живановић 2019: Милана Живановић. *Руски тробни комјлекси у Србији у 20. веку*. Докторска дисертација у рукопису. Београд: Филозофски факултет.
- Живановић 2020а: Милана Живановић. „Смрт и погреб руског посланика у Београду Николаја Хенриковича Хартвига 1914. г.“. *Русија и Србија на њелому векова. Српске теме Андреја Шемјакина*. Београд: Институт за новију историју Србије, Институт за словенске студије РАН, Историјски институт, Центар за руске и источноевропске студије „М. Јовановић“ Филозофског факултета Универзитета у Београду, 247–261.
- Заркович 2023: Весна Заркович. „Александр Аркадьевич Ростковский – защитник и жертва за свободу сербского и славянского населения в Битольском вилајет“. *Политическое пространство и социальное время: Аксиология власти и общественный идеал*. Симферополь: Крымский Федеральный Университет имени В.И. Вернадского Севастопольский государственный университет, Университет имени Джавахарлала Неру, Университет науки и технологий (Магхалајя), Институт сербской культуры Приштина–Лепосавич, Студенческое научное общество „Школа молодого политолога“, 141–147.
- Зарковић 2021: Весна Зарковић. „Дипломатске активности и сусрети Петра I Карађорђевића и Николаја II Романова уочи балканских ратова“. *Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини*, бр. 4. Косовска Митровица: Филозофски факултет, 235–254.
- Зарковић 2012: Весна Зарковић. „Руске дипломате на удару атентатора у Косовском и Битољском вилајету почетком XX века“. *Башинина*, св. 32. Приштина–Лепосавић: Институт за српску културу, 129–143.

- Историја српској народа*, VI/1, 1983. Београд: Српска књижевна задруга.
- Jannen 1997: William Jannen Jr. *The Lions of July—Prelude to War, 1914*. Novato, CA: Presidio Press.
- Поповић 1933: Димитрије Поповић. „Никола Хенриховић Хартвиг“. *Лейпциг Мајице српске*, год. VII, књ. 336. Нови Сад: Матица српска, 236–251.
- Радивојевић 2019: Мирослав С. Радивојевић. *Србија и Русија 1913–1918*. Докторска дисертација у рукопису. Београд: Филозофски факултет.
- Saygili 2013: Hasip Saygili. „1903 Makedonyasinda reformlara tepkiler: Manastir Rus konsolosu Aleksandir Rostkovski'nin Katli“. *Karadeniz Arařtirmalari*, Sayı 39. Ankara: Karadeniz Arařtirmalari Merkezi, 69–94.
- Станојевић 2013: Саша Станојевић. „Утицај италијанско–турског рата на прилике у Србији у извештајима руског посланика у Београду Н. Г. Хартвига“. *Зборник радова Филозофској факултету*, бр. 2. Косовска Митровица: Филозофски факултет, 183–193.
- Стојић 2015: Биљана Стојић. „Балкан у спољној политици Француске у предвечерје Великог рата“. *Први светски рат, Србија, Балкан и велике силе*. Београд: Историјски институт, Институт за стратегијска истраживања, 87–108.
- Тимофеев, Вишняков, Милорадович 2016: Алексей Тимофеев, Ярослав Вишняков, Горан Милорадович. *Битва двуглавых Орлов. Очерки по истории русско-сербских отношений в годы Первой мировой войны*. Москва: РИСИ.
- Тимофејев, Кремић 2014: Алексеј Тимофејев, Дарко Кремић (ед.). *Руска војна йомоћ Србији за време Првој светској рату*. Београд: Институт за новију историју Србије.
- Шешум, Делић 2022: Урош Шешум, Нино Делић. „Статистике становништва Битољског санџака око 1897. године“. *Српске студије*, бр. 13. Београд: Центар за српске студије Филозофски факултет, 111–144.

ШТАМПА

- Београдске ојштинске новине*, 1903, 1904.
- Босанска вила*, 1903.
- Време*, 1903, 1928, 1936.
- Застава*, 1903, 1908.
- Мале новине*, 1903.
- Neue Warte am Inn*, 1914.
- Полијика*, 1914.
- Правда*, 1928.
- Russische Rundschau*, 1914.
- Welser Zeitung*, 1914.

ИНТЕРНЕТ

- https://web.archive.org/web/20200830212851/http://www.fas.nus.edu.sg/hist/eia/documents_archive/kucuk-kaynarca.php, приступљено 30. 03. 2024.
- <https://day.kyiv.ua/ru/article/ukraina-incognita/svoimi-zhiznyami-oplatili>, приступљено 26. 03. 2024.

Vesna S. ZARKOVIĆ

DIPLOMATIC REPRESENTATIVES OF RUSSIA AMONG THE SERBIAN
PEOPLE AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY
– VICTIMS OF BALKAN POLITICS –

Summary

During the 19th century and until the beginning of the First World War, Russia, as one of the leading countries of that era, tied its interests to the Balkans. Its involvement was intensified after the Berlin Congress, whose decisions brought Austria-Hungary to the door of the Balkan area. Although this territory was under Ottoman rule, the presence of great powers was obvious. In addition to Russia, Austria-Hungary had the greatest influence on the events, which, sparing no means, strove to achieve its goals and penetrate to the south. Wanting to actively participate in all events, Russia opened consulates in larger cities, in Prizren, Skopje, Bitola and finally in Mitrovica. The work of its consulates coincided with a time marked by severe suffering of the Serbian and Christian population. Anarchy reigned on the ground, and the main actors were the Albanians who used all the weaknesses of the Ottoman state system. In addition, they found support from the outside, primarily in Austria-Hungary. As exponents of the Austro-Hungarian policy, they represented the main disturbing factor of peace in the western part of the Ottoman Empire.

Insecurity prevailed at every step, and the position of Serbs and other Christians was getting worse, as evidenced by numerous reports of Russian consuls. However, even they, as representatives of a powerful state, were not guaranteed security. Not even two Russian consuls, whose work were based on the protection of the oppressed, did not escape the tragic fate of 1903. Grigorije Stepanović Ščerbina served in Mitrovica, and Aleksandar Arkadievich Rostkovski in Bitola. Their involvement and activities in this part of the Ottoman Empire caused dissatisfaction among the Albanians and the Turkish authorities. They were decorated with courage and determination to persevere in completing tasks. Because of this attitude, both of them were killed within a few months of each other.

The third Russian diplomat who left his life outside his country was Nikolai Henrikovich Hartwig, a loyal friend of the Serbs. According to the claims of those most familiar with the political situation, he was considered one of the greatest political figures in Europe at that time. Ability and experience in diplomacy were the main recommendation to the Russian government to appoint Hartwig to the position of deputy in Belgrade. His engagement in the Serbian capital coincided with the annexation crisis caused by Austria-Hungary. The greatest danger to Serbia was the Dual Monarchy, whose pressure was becoming more and more intense. After the Sarajevo assassination, Hartwig, through his Austro-Hungarian colleague, tried to ease the pressure and prevent the intervention of Vienna. He did not succeed in his intention because he died suddenly in the building of the Austro-Hungarian embassy in Belgrade from a severe heart attack.

The three aforementioned diplomatic representatives of Russia from the beginning of the 20th century became victims of Balkan politics. As such, they are remembered by the Serbian people, who cherish their memory even in recent times.

Keywords: Grigorie Stepanovich Shcherbina, Aleksandar Arkadyevich Rostkovsky, Nikolai Henrikovich Hartwig, Ottoman Empire, Serbia, Austria-Hungary, beginning of the 20th century, Balkan politics, diplomacy, victims.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

179.7(082)
343.61(082)
821.163.41.09(082)

УБИСТВО и самоубиство у научном и уметничком стваралаштву : тематски зборник научних радова од међународног значаја / [уредили и приредили Ивана Женарју Рајовић ... [и др.]]. - Приштина [тј.] Лепосавић : Институт за српску културу, 2024 (Пирот : Pi-press). - 492 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 150. - Стр. 11-16: Предговор / Уредници = Foreword / Editors. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-89025-53-8

а) Самоубиство -- Зборници б) Убиство -- Зборници
в) Књижевност -- Мотиви -- Самоубиство -- Зборници
г) Књижевност -- Мотиви -- Убиство
COBISS.SR-ID 147531273